

הקדמה, או: איך אומרים "אופרציונליזציה" בעברית?

אופיר מינץ-מנור, איתי מרינברג-מיליקובסקי

[א]

"בשנותיה הראשונות של המהפכה הרוסית", מספר הבלשן רומאן יאקובסון, "היו בעלי-חזון שטענו בכתבי-עת סובייטיים בזכות רביזיה מרחיקת-לכת של הלשון המסורתית, ובעיקר בזכות עקירתם מן השורש של ביטויים מטעים כגון 'זריחת החמה' ו'שקיעת החמה'¹. יאקובסון מציין אנקדוטה היסטורית מעניינת זו כדוגמה למה שהוא מכנה ה"דוגמה של אי-התרגומיות": דהיינו, הטענה שלפיה תרגום, ביסודו של דבר, אינו אפשרי, שכן "העובדות אינן שוות לגבי דוברים שהרקע הלשוני שלהם [ואנו נוסף: הרקע התרבותי, ההיסטורי, האידיאולוגי וכיוצא באלה] מכשיר אותם לניסוח שונה שלהן". אם הידע המדעי שלנו כופר בתמונת העולם הקדומה שבה השמש זורחת ושוקעת, כך הניחו אותם בעלי חזון רוסים, שוב איננו יכולים לתאר את מראה השמש בשעות הבוקר והערב במונחים הישנים, הנשענים על תפיסה אחרת. המציאות הידועה לנו שונה מהותית, ועל הלשון שלנו להיות נאמנה לה.

מעניין לציין כי עוד קודם לימי המהפכה הרוסית הושמעה טענה דומה במהותה, אם כי מנוגדת בכיוונה, מפי משוררים שהוטרדו מעליית המדע המודרני. כפי שמראה המשורר והמדען אבנר טריינין, פרסום האופטיקה של ניוטון בשנת 1704 ובו התיאוריה שלפיה האור הלבן הוא תערובת של צבעים, גרם למשבר בלשון הפואטית; שהרי אם המדענים צודקים, כיצד עוד אפשר להעניק ביטוי מילולי

1 רומאן יאקובסון, "על כמה אספקטים בלשניים של התרגום". מאמר זה ראה אור לראשונה בשנת 1959 ופורסם בתרגום לעברית כפרק בספרו סמיוטיקה, בלשנות. פואטיקה: מבחר מאמרים, בעריכת איתמר אבן-זהר וגדעון טורי, תל אביב: הקיבוץ המאוחד והמכון לפואטיקה על שם פורטר, 1986, עמ' 123-128.

להיקסמות אינטואיטיבית יותר מן הטבע, כדרכם של משוררי התקופה הרומנטית? "ניוטון הרס את שירת הקשת בענן", מקונן המשורר קיטס בתחילת המאה ה-19, וגתה, בערך באותה תקופה, מכריז 'העושים את האור הצח, היחיד, תערובת של אורות צבעונים - הם ההולכים בחושך'.² היענות לשוניית לידע החדש, המעודכן, הוזירו משוררים אלה, סופה שתפרוק את השירה מנכסיה - נכסים המבוססים על שפה ציורית הנשענת על חוויית המפגש הבלתי אמצעי, הקדם-מדעי, עם הטבע.

ואולם, אף על פי שהמקרה של השירה אכן מסובך יותר - כפי שיאקובסון עצמו מודה - הדוגמה של אי-התרגומיות בכללותה אינה עומדת במבחן הביקורת. חרף מורכבותה של מלאכת התרגום ולמרות האתגרים המעשיים והתיאורטיים שהיא מעמידה, הרי בסופו של דבר עלינו להודות כי "מהיכולת לדבר לשון נתונה נובעת היכולת לדבר [גם] על הלשון הזאת".³ כלומר, בכל פעולת תרגום נתונה לנו האפשרות לא רק להמיר מילה זרה אחת במילה אחרת, זרה או מוכרת, אלא גם לתווך את המילה שבה השתמשנו, להסבירה ולפרשה. הלשון שלנו גמישה דיה כדי להתרחב ולהשתנות, ואנו יצירתיים דינו כדי לעזור לתהליך ההתרחבות להתרחש. יכולת זו, שלעתים היא מפורשת ולעתים מובלעת, מאפשרת לנו לגשור גשרים בני-קיימא עם שפתן של תרבויות אחרות, בלי שנוותר על תרבותנו שלנו. עובדה:

בכל זאת, אנו עדיין משתמשים בדימויים התלמיים⁴ האלה בלי שתחייב מהם דחיית התורה הקופרניקאית, ועל נקלה נוכל להמיר את דיבורנו היומיומי על השמש הזורחת והשוקעת בתמונת סיבובו של כדור-הארץ מתוקף העובדה הפשוטה, שכל סימן ניתן לתרגום לסימן אחר שבו הוא נראה לנו מפותח במלאות רבה יותר ומדויק יותר.⁵

תרגום אפוא, מלמדנו יאקובסון, הוא מעשה אופטימי: הוא מאפשר לא רק לחבר בין שפות שונות, אלא גם לשפר את אוצר הסימנים העומד לרשותנו. סוגים מסוימים של טקסטים או מבעים לשוניים - שירה, למשל, כפי שכבר נרמז לעיל - עלולים אמנם להקשות על התרגום ולעתים אף למנוע אותו לחלוטין; אך אלו הם היוצאים מן הכלל.

2 אבנר טריינין, בין שירה למדע: עיונים בשירה העברית החדשה, ירושלים: מוסד ביאליק, 2000, עמ' 90-91.

3 שם. ההדגשה שלנו.

4 דימויים תלמיים: דימויים המבוססים על תפיסתו של המתמטיקאי והאסטרונום היווני תלמי, שחי במאה השנייה לספירה, שלפיה כדור הארץ ניצב במרכז היקום - בניגוד לתפיסה ההליוצנטרית, המזוהה עם קופרניקוס.

5 שם.

[ב]

אסופת המאמרים המובאת כאן לעיון הקוראים והקוראות איננה מקרה רגיל של חומר אקדמי שהועבר משפה אחת (אנגלית) לאחרת (עברית). היא מסכמת מאמץ תרגומי נוסף, עמוק יותר ואופטימי לא פחות, שנועד לצמצם את הפער שבין "שתי התרבויות" האקדמיות, כפי שכינה אותו צ'רלס פרסי סנואו (Snow): הפער בין מדעי הרוח והמדעים המדויקים.⁶ אם "מדעי הרוח הדיגיטליים" (Digital Humanities), כפי שרגילים לכנותם, הם מקום המפגש בין תפיסות שמקורן בדיסציפלינות ה"רגילות" של מדעי הרוח, לבין תפיסות שמקורן במדעי המחשב, הרי שבעיית הפער שסנואו הצביע עליו (ובלי כל זיקה, יש לציין, לניסיונות הראשוניים לרתמת המחשב לצורכי מדעי הרוח, שהחלו בימיו), נעשית תופעה יום-יומית מטרידה. באיזו מידה אנחנו יכולים לדבר על יצירה ספרותית, נניה, כעל דאטה (נתונים), ועל התובנות הפרשניות שלנו כעל ממצאים? מה משמעותה של תפנית טרמינולוגית זו, ולא פחות חשוב – אילו מחירים היא גובה מאיתנו, חוקרי וחוקרות הספרות שאינם רגילים בכך? ולעומת זאת, כיצד נוכל להסביר לעמיתינו החשובים, שהוכשרו בפקולטות אחרות, שטקסט איננו רק המילים שעל הדף? שהוא נטוע בהקשרים שאינם מדידים, ושדווקא הקשרים אלה הם לעתים המסקרנים ביותר? שהשאלות שמעסיקות אותנו נשמעות אחרת – אין לנו דרך טובה יותר לומר זאת – מן השאלות האופייניות לתחומים מדעיים אחרים?

הניסיון שצברנו יחד ולחוד בשנים האחרונות לימד אותנו שאין מדובר בסיסמאות ריקות של מי שמעוניינים מסיבה זו או אחרת לשמר מחסום בלתי עביר בין הפקולטות, אלא בבעיה אינטלקטואלית אמיתית. אבל אותו ניסיון גם לימד אותנו שמדובר בבעיה פתירה, או לפחות כזו שאפשר להתמודד עימה. התברר לנו לא רק שיאקובסון צודק, אלא גם שיצירת מרחב בטוח למפגש בין תרבויות – במקרה זה באמצעות דיבור מודע-לעצמו על אודות תרבות אחת, במונחים שהתרבות השנייה יכולה להבין – מרחיבה את שפתנו ומעשירה את עולמנו; מצאנו שאנו מזדהים יותר מכול עם פרימו לוי, הכימאי והסופר היהודי-איטלקי, שתיאר את הפער בין התרבויות כ"שסע מלאכותי, לא-הכרחי, מזיק", המבטא מעין "פרשנות מוגבלת של האיסור המקראי לאכול פרי מסוים". פרשנות זו, מוסיף לוי וכותב בהריפות ובפשטות, "אינה ידועה לאמפדוקלס, לדנטה, ללאונרדו, לגלילאו, לדקארט, לגתה, לאיינשטיין, ולא לבונים האנונימיים של הקתדרלות הגותיות, ולא למיכאלאנג'לו;

ולא לאומנים הטובים של ימינו, או לפיזיקאים המגששים בקצה הבלתי־ידוע".⁷ כל אלה, מלמדנו לוי, מגלמים במעשיהם, ביצירתם או במחקרם תנועה טבעית בין עולמות שכיום אנו מתארים בטעות כיריבים.

ואכן, הכנת האסופה לוותה בדיונים ממושכים על אופן התיווך וההסבר, על תחושת החירות והחובה שבסלילת דרכים חדשות, על המתח בין שפה מקומית והקשר גלובלי, וגם על ההכרה בכך שלא עלינו המלאכה לגמור; שוב ושוב עלו על שולחננו מושגים חדשים, שאינם שגרתיים בשדות הדיסציפלינריים המסורתיים שמהם באנו, ותבעו מאיתנו לייצגם לא רק בשפה העברית – שכבר יש בה כמובן מושגים מעולם המחשבים והמתמטיקה (ולא פעם, בצורתם הלועזית המקורית) – אלא גם בדרך שתהא מובנת ובעלת משמעות לאנשי הספרות שאינם רגילים במספרים, בגרפים, באלגוריתמים ובמודלים. במהרה התברר שהפתרונות לכך אינם פשוטים, ועל פי רוב מחייבים יותר מאשר הענקת לבוש עברי למונח לועזי. לעתים יכולנו להיעזר בתרגומים אלגנטיים של מומחים לדבר שהתמודדו עם בעיות דומות לפנינו; כך, למשל, התפעלנו מיופייה של המילה 'סְפָרוֹת' – כפועל, לא כשם – כחלופה ל"דיגיטציה",⁸ על פי הצעת האקדמיה ללשון העברית. לעומת זאת, כאשר נועצנו באקדמיה בניסיון למצוא תרגום הולם ל"אופרציונליזציה" – ממושגי המפתח השכיחים ביותר במחקר החישובי במדעי הרוח⁹ – ונענינו בהצעה (מהוססת, יש לומר בהגינות) להמירו ב"הידור תפעולי", הבנו שיהא עלינו לנקוט על פי רוב גישה יצירתית, המביאה בחשבון לא רק היכרות עם שפות המקור והיעד, אלא גם עם קהל הקוראים והקוראות המשוער של אסופה זו, ועם האתגרים שהיא עתידה לזמן לו.

7 פרימו לוי, מקצועות של אחרים, תרגום מאיטלקית: יונתן פיין, תל אביב: הספריה החדשה, 2021, עמ' 6.

8 מקורה של המילה דיגיטציה (digitization) במילה האנגלית digit, שפירושה 'סְפָרָה'. כאשר ממירים ספר לפורמט דיגיטלי, "מתרגמים" את הספר ל"שפה" מבוססת מספרים, כזו שהמחשב יכול לעבדה ולייצגה.

9 ראו להלן: פרנקו מורטי, "אופרציונליזציה: או, תפקיד המדידה בתאוריה המודרנית של הספרות".

[ג]

בעקבות ההתמודדות עם אתגרים אלו בחרנו באסטרטגיה משולבת: לכל מאמר הקדמנו דברי מבוא קצרים, ואת האסופה כולה חתמנו במילון מונחים שימושי. נוסף על כך, אנו ממליצים לקרוא את המאמרים לצד ספר המבוא מילים שקולות: צעדים ראשונים במחקר הספרות החישובי,¹⁰ המציע רקע כללי לתחום ואף דן בהרחבה בכמה מן המאמרים שיבואו להלן. כל אלו יעזרו לקורא ולקוראת לצלוח את המאמרים, בלי לטבוע בשלל פרטים טכניים או טכנולוגיים שלחלקם השיבות משנית בלבד, ושמידע על אודותיהם זמין בנקל במרשתת.

לעתים, בלית ברירה, השארנו מונחים לוועזיים כמות שהם (למשל "אופרציונליזציה"), משום שהם התקבעו בשיח הבינ"לאומי ולא מצאנו להם חלופה עברית סבירה; לעתים המצאנו מילים חדשות בתרגום ישיר (כך לדוגמה תורגם topic modeling ל"מידול נושאי"); ולעתים פילסנו דרכים עוקפות. כך למשל את המושג הקצר והקולע *culturomics* – שבעצמו אינו אלא חידוש מושגי מרענן של קבוצת חוקרים, כפי שנראה בהמשך הדברים – נאלצנו להריק ללא פחות מארבע מילים בעברית: "ניתוח כמותי של תרבות".¹¹ אמנם הצעה זו אינה מצטיינת באלגנטיות יתרה, אבל דומה שהיא ברורה די צורכה.

ואולם, פתרונות אלו, עם כל חשיבותם, ממלאים תפקיד חלקי בלבד בתהליך התרגום הבינ"תרבותי מן הסוג המקוהו כאן; שהרי תהליך זה אינו יכול להיעצר בגבולות הבירור הטרמינולוגי בלבד. הגה למשל מונח כגון "ניתוח כמותי של תרבות": הוא מובן מילולית, אך מה משמעותו? האם הוא קרוב רחוק של הדיסציפלינה ההומניסטית הידועה זה כמה עשורים כ"לימודי תרבות"? האם אכן אפשר לנתח את מושא המחקר שלה באופן כמותי? ולמה בדיוק מתכוונים מציעי המתודולוגיה החשודה הזו בדברם על "ניתוח"? שאלה כבדת משקל שעמדה בפנינו אפוא היא כיצד נכון להשמיע את הקול המדעי המובהק או המובהק-למחצה העולה ממונחים רבים ומן המאמרים שלהלן. ניסיוננו המצטבר בשנים האחרונות לימְדנו כי יש בקול מדעי זה כדי להתרעע – לא בלי צדק – כמה מעמיתינו; וזה קול צלול שאינו מערער ולו לרגע על התועלת ועל המשמעות הפרשנית של נתונים וממצאים שהופקו באופן אלגוריתמי החורג במופגן מן המסורת ההומניסטית הרגילה. חשוב היה לנו שגם

10 איתי מרינברג-מיליקובסקי, מילים שקולות: צעדים ראשונים במחקר הספרות החישובי, רעננה: למדא – ספרי האוניברסיטה הפתוחה, 2022.

11 ראו להלן; מישל ואחרים, "ניתוח כמותי של תרבות באמצעות מיליוני ספרים שעברו דיגיטציה".

הקול הזה יישמע בבהירות, ובדרך מתקבלת על הדעת, אף על פי שבינינו לבין עצמנו אנו מחזיקים בעמדה ספקנית מעט יותר, שהיא, יש להודות, העמדה השלטת ברוב חומרי האסופה.

אם כן, אסופה זו מניחה זה לצד זה מאמרים שאפשר למקם בנקודות שונות לאורך הציר הנמתח מפוזיטיביזם מדעי אובייקטיבי ואמפיריציסטי (כמו מאמרם של מישל ואחרים, "ניתוח כמותי של תרבות באמצעות מיליוני ספרים שעברו דיגיטציה"), ועד רלטיביזם סובייקטיבי פרו-הומניסטי מבוקר (כמו מאמרו של מייסטר, "לקראת נרטולוגיה חישובית"). כל יתר המאמרים נמצאים בתווך; אך גם אלו שבקצוות, ראוי להדגיש, אינם מגלמים בהכרח את העמדות הקוטביות ביותר האפשריות: אין באסופה ולו מאמר אחד המתעלם קטגורית ממורכבותו של הדאטה ההומניסטי היצירתי, ולא פחות חשוב – אין בה ולו מאמר אחד הכופר קטגורית בערכו של דאטה כזה; זאת אף על פי שמאמרים משני הסוגים הקוטביים הללו נפוצים למדי.¹² אם לשאול מטפורה מתחום הספורט, הרי שבבואנו להניח תשתית ראשונית לתחום דעת חדש בעברית, נקטנו עמדה קונסטרוקטיבית: העדפנו לתחום את האסופה בגבולות המגרש הרחב של מי שבחרו לשחק בתוכו.

12 עמדות קוטביות כאלה נשמעות שוב ושוב ב־20 השנים האחרונות, בעוצמות שונות ובדגשים מתחלפים. השיח על אודותיהן התעורר לאחרונה בעיקר בעקבות פרסום המאמר, Nan. Z. Da, "The Computational Case against Computational Literary Studies", *Critical Inquiry* 45:3 (spring 2019), pp. 601-639, ובסדרת מאמרי תגובה שהתפרסמו בכמה מקוונת שכתב עת זה ייחד לכך לאחר מכן, וכן בכתב העת *Journal of Cultural Analytics*.

[ד]

שמונה מאמרים באסופה זו, שבעה מתוכם מתפרסמים כאן לראשונה בעברית. את המרחב העיוני שהם ממלאים בו תפקיד נוכל להגדיר בקלות: כולם מוקדשים למחקר חישובי של הספרות והתרבות – דהיינו במה שאפשר (או אי אפשר) לעשות בנתונים ובמצאים שמקורם בתחומי העניין המרכזיים של מדעי הרוח. חמישה מאמרים עוסקים בספרות, שני מאמרים עוסקים בניתוח טקסטים שאינם ספרותיים, ומאמר אחד עוסק בציור ובצילום.

האסופה נפתחת במחקר היחיד שכבר ראה אור בעברית: מאמרו פורץ הדרך והשנוי במחלוקת של פרנקו מורטי משנת 2000, "השערות על ספרות העולם", שבו נטבע לראשונה המושג "קריאה רחוקה" (distant reading), זמן רב לפני שמורטי החל להשתמש במחשבים בעבודתו. ב־22 השנים שחלפו מאז, הלך מושג אמורפי זה והתקבע כתיאור מקובל לניתוח חישובי של הספרות והתרבות: מצד אחד, היה בו כדי לשמר ניהוח קל של "קריאה" – כלומר של פעילות הומניסטית מסורתית לעילא; ומצד אחר, היה בו כדי לבטא את העובדה ששוב אין מדובר בקריאה מהסוג הישן והטוב. המרחק הנרמז בו מן האובייקט הנקרא הוצג בידי חוקרים רבים כתנאי להרחבת ההיקף של מושא המחקר (נניח, מספרים אחדים לאלפי ספרים), הרחבה האופיינית לעידן המחשב; חוקרים אחרים, ואנחנו בהם, הדגישו דווקא את השיטתיות הגלומה בו – שיטתיות שאף היא טבעית למדי לעידן זה. להתקבלותו הגורפת של המושג תרמה ודאי גם קריאת התיגר המוצהרת שלו על "הקריאה הקרובה" (close reading) המאפיינת עד עצם היום הזה את לימודי הספרות, וזאת אף על פי שההקשר המלא שבתוכו יש להבין את הצעת מורטי רחב יותר, וכולל דיאלוג מסועף עם מסורות אקדמיות שונות.¹³ כך או כך, שבעת המאמרים האחרים באסופה – כולם, יש לציין, חישוביים בהרבה – יכולים להיקרא כמעין תגובה ישירה או עקיפה למתווה הפרשני ששרטט מורטי: חלקם מאמצים אותו בחדווה, חלקם מבליטים את האתגרים הכרוכים בו, חלקם מדגימים אותו הלכה למעשה, וחלקם סוללים דרכים אחרות.

כאשר שבנו ובדקנו – באמצעים חישוביים כמובן – את העולה משמונת המאמרים יחד, לא הופתענו לגלות שמילים כגון "מילים", "טקסט" ו"ספרות" נוכחות בהם יותר ממילים כגון "נתונים", ושעם זאת, חמש המילים "מדע", "פרשנות", "מודל", "משמעות" ו"ביקורת" נמצאות בתחרות צמודה למדי זו בזו. הנה כי כן,

אסופת המאמרים עוסקת במושא המחקר ההומניסטי הקלאסי ביותר, אבל ניכרת בה תנועת רצוא ושוב עיקשת בין תפיסות שונות שלו: בין מדע לפרשנות, בין מודל למשמעות.

תנועה זו מתבקשת מאליה, שהרי המתח בין "פרשנות" ו"מדע" מגלם בעיה רחבה מזו שמדעי הרוח הדיגיטליים חושפים; והשאלה מהי בדיוק פרשנות ועל אילו הנחות יסוד היא נשענת, מעוררת קשיים רבים. "תופעת הפרשנות בבסיסה אינה בעיה של מתודה", מצטט סטיבן רמזי במאמרו להלן את הנס גאורג גדמר, ממעצביה הבולטים של ההרמנויטיקה בתקופה המודרנית.¹⁴ "היא אינה עוסקת בשיטת ההבנה במובן של אילו טקסטים כפופים למחקר מדעי כמו כל שאר האובייקטים של הניסיון. היא אינה עוסקת בעיקר בצבירת ידע מאומת, כזה שהיה עונה על דרישות האידיאל המתודולוגי של המדע – ובכל זאת גם היא עוסקת בידע ובאמת [...] אך באיזה סוג של ידע ובאיזה סוג של אמת?" רמזי מודה כי אכן "לא קל לענות על שאלתו של גדמר, אך אפשר לומר שמנקודת מבט תרבותית טהורה, ביקורת ספרות פועלת ברובד שבו הבנה, ידע ואמת מתקיימים מחוץ לתחום המשמעות הצר שבו הצהרות מדעיות טוענות לתוקף". אחד הניסוחים הקולעים ביותר לתפיסה זו מופיעים במאמרו זה כאשר הוא דן בסוגיה מסוימת בחקר הרומן הגלים מאת וירג'יניה וולף, ומצהיר כי "אין אנחנו מנסים לפתור את בעיית וולף. אנחנו מבקשים להבטיח שהדיון ב'הגלים' יימשך".

ואכן, לא פחות משאפשר לומר שהמאמרים באסופה עוסקים במחקר חישובי של הספרות והתרבות, הם מבקשים להבטיח שהדיון בספרות ובתרבות יימשך גם כאשר התנאים החברתיים, החומריים, האידיאולוגיים והטכנולוגיים משתנים; אפשר לומר עליהם שהם מנסים להשיב על שאלתו של גדמר בעולם שבו "דרישות האידיאל המתודולוגי של המדע" הולכות ומוטלות גם על הפרשנות והביקורת. ועם זאת, כשם שסגנונם שונה, כך תשובותיהם שונות; גם אם רובם מסכימים כי לא קל לענות על שאלה זו, הם עושים זאת בדרכים מגוונות ביותר. חלקם טוענים, במפורש או במובלע, שאין ברירה אחרת; שאין דרך טובה יותר להבין את התרבות שאנו חיים בה כעת. לב מנוביץ' מדגים עמדה זו היטב בקובעו כי מושא המחקר העכשווי שלנו גדול עד כדי כך שאיננו יכולים שלא לנתח אותו באמצעות מחשב.¹⁵

14 ראו להלן: סטיבן רמזי, "ביקורת אלגוריתמית".

15 ראו להלן: לב מנוביץ', "מדעי הנתונים והמחקר הדיגיטלי של תולדות האמנות".

אך יש באסופת המאמרים גם תשובות רבות אחרות, שאינן מייחסות את המפנה הפרדיגמטי לממדיו האפשריים החדשים של מושא המחקר. ג'פרי רוקוול וסטפן סינקלייר, למשל, מתארים כיצד המחשב מעבד טקסטים, אך עומדים על נחיצותה של חוויית קריאה אנושית כתופעה העומדת לעצמה; ברוח זו הם טוענים כי הרגעים המעניינים ביותר הם אלה שבהם המודל הממוחשב של הטקסט נשבר ומחייב אותנו לחשוב מחדש.¹⁶ פרנקו מורטי, למשל, מבהיר כי חשיבותם העיקרית של מדעי הרוח הדיגיטליים טמונה בכך שהם מאפשרים לנו להתבונן במושגים תיאורטיים מופשטים, בניגוד לאינטואיציה, כבאובייקטים מדידים – גם אם מדידתם אינה מוליכה לתוצאות ברורות או חד-משמעיות.¹⁷ טד אנדרווד ואנדרו גולדסטון, למשל, טוענים שדווקא נקודת המבט האנושית היא שחוטאת לעתים בפשטנות היסטורית, בעוד נקודת מבט חישובית עשויה להאיר את ההיסטוריה באופן מורכב יותר;¹⁸ ויאן כריסטוף מייסטר סבור שכלים דיגיטליים אידיאליים צריכים לסייע לחוקרים להמשיך בבנייה הדיאלקטית של הידע וההבנה כפי שהם עושים תמיד, בעודם "חולקים זה על דעתו של זה, מתעמתים, סותרים זה את זה ואף סותרים את עצמם".¹⁹

אנו מעיזים לנחש שעבור רבים מקוראי וקוראות האסופה, אלו המצפים שהמחשב יחולל איזה קסם ויפתור אחת ולתמיד בעיות ישנות – או לחלופין ייכשל בהן כישלון חרוץ, ידוע מראש – היגדים מעין אלה עשויים להיראות מפתיעים למדי.

16 ראו להלן: ג'פרי רוקוול וסטפן סינקלייר, "מילים ספורות: איך מחשבים מנתחים טקסט".

17 בעיקר במאמרו השני (והמאוחר יותר כרונולוגית) המופיע באסופה: "אופרציונליזציה: או, תפקיד המדידה בתיאוריה המודרנית של הספרות". במאמרו הראשון באסופה, "השערות על ספרות העולם", הנימה שונה מעט, אך גם ההקשר שלה אחר.

18 ראו להלן: אנדרו גולדסטון וטד אנדרווד, "תמורות חרישיות בלימודי ספרות: מה ששלושה עשר אלף מלומדים יכולים ללמד אותנו".

19 ראו להלן: יאן כריסטוף מייסטר, "לקראת נרטולוגיה חישובית".

[ה]

דרך נוספת לשרטט את גבולות האסופה היא לציין כי "סוגה" אופיינית של מאמרים במדעי הרוח הדיגיטליים לא נכללה בה: כוונתנו למאמרים שהמרכיב המתמטי או החישובי בהם מפותח ומודגש במידה כזו שעתידה להקשות על קהל היעד המשוער של האסופה. מאמרים כאלה, שבהם דרך קבע נוסחאות אחדות ודיון נלווה, רווחים מאוד בכתבי עת מובילים, ויש להם תפקיד חשוב ביותר בפיתוחו המלא של התחום; אך רמת האוריינות המתמטית הנתוצה כתנאי מקדים לקריאתם עולה פעמים רבות על זו שיש לרבים מעמיתינו, וגם לנו עצמנו (למעשה, הקטעים המתמטיים המסובכים המשולבים במאמרים במדעי הרוח הדיגיטליים נכתבים לא אחת בידי שותפי מחקר מפקולטות אחרות). תופעה זו מבליטה שוב את אופיו הבין-תחומי של השדה שאסופה זו מבקשת לפעול בו, וגם את אתגריו, אך במידה רבה היא כמעט בלתי נמנעת: מפגש בין עולמות אין פירושו שהכול יודעים הכול. גם מעמיתינו מהתחומים החישוביים איננו מצפים לשליטה מיומנת באבני היסוד של דיסציפלינת האם שלנו. הכרה בכך אין פירושה שיאקובסון טועה, אלא שהחיים מורכבים. מה שמסתיים כאן בכתב עתיד להמשיך על פה, בפגישות פנים אל פנים בין חוקרים וחוקרות משדות שונים, המוכנים לכפור ב"דוגמה של אי-התרגומיות", להמירה בתפיסה אופטימית יותר של גישור בין תרבויות ושל הרחבת העולם הנחוה, ולהתאמץ להבין אלו את אלו – גם אם הבנה זו לא תהיה שלמה.

אסופה זו, בסופו של דבר, אינה אלא סנונית ראשונה בלבד. היא צנועה למדי וסלקטיבית ביותר, ובפרפרזה על ציטוט מפורסם של אחד התיאורטיקנים הבולטים במדעי הרוח הדיגיטליים, וילארד מקרתי, אפשר לומר שהיא מכסה באשר היא חושפת.²⁰ תודתנו נתונה לאוולין גיוס על הייעוץ בתחילת הדרך, לחנה קן-ברונשוויג על תרגומיה לשבעה מתוך שמונת המאמרים שלהלן, ולדפי בר אילן על עריכת התרגום. אתגריו העמוקים ביותר של התרגום שבו ועלו בשיחותינו עם אוולין, עם חנה ועם דפי, שהשפיעו כל אחת בדרכה הייחודית על האסופה. מערכת המהדורה העברית של האסופה הוסיפה לעתים ברצף הטקסט דברי הבהרה הנתונים בין סוגריים מרובעים. אנו מודים גם לזף סגל על הערותיו לגרסה מוקדמת של מילון

20 הציטוט המקורי דן במושג המודל הממוחשב, מודל האמור לייצג דבר מה באופן שיאפשר למחשב לעבד אותו, אך בה בעת – ובהכרח – מצמצם היבטים אחרים שלו: "Models conceal when they reveal". Willard McCarty, *Humanities Computing*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005, p. 52.

המונחים החותם את האסופה. תודתנו נתונה גם לצוות הפיתוח של האוניברסיטה הפתוחה שעשה כל שביכולתו כדי להביא את המשימה אל סופה הטוב.

אנו מקווים שתרגומים נוספים של מאמרים וספרים יבואו בעקבותיה, ולצידם כמובן גם מחקר מקורי שנערך מלכתחילה בעברית ובערבית. מהלך כזה יאפשר להרחיב עד מאוד את גבולותיהם התיאורטיים, המתודולוגיים והעיוניים של מדעי הרוח הדיגיטליים בישראל, ואת התחומים המשיקים להם.